ꙈЕОМЕТРІЕ

МЕКАНІКЪ

КꙊНОЩІНЦЕ

К Ꙋ Л Е Ф Е Р І

ОТЪВЕСКꙊ ХАРАЛАМБІЕ

БІБЛІОТЕКЪ

пентрꙋ

TINEPIMEA

POMANA

АЛЕЏЕРЕ

де

maï mꙋlte кꙋноштінце фолосіtoаре.

Ѫнкінатъ Мърії-Сале Прінцꙋлꙋї Стъпѫніtор.

ТОМꙊЛ II.

Кꙋноштінце ꙋсꙋале.

БꙊКꙊРЕЩЇ.

1842.

ПРЕСКȢРТАРЕ

де

КȢNОЩІNЦЕ

ȢСȢАЛЕ

а доа едіціе

БȢКȢРЕЩІ.

Ꙟn Тіпографіа Колеџіȣлȣї Сф. Сава

1842.

ПРЕСКꙊРТАРЕ

де

Кꙋпощінце ꙋсꙋале.

Пеntрꙋ Ꙋпіверс.

Ꙟ. 1. Че ꙟпцелецет пріп zічерѣа Ꙋпіверс?

Р. Пріп zічерѣа Ꙋпіверс ꙟпцелецет toate кꙟte сꙋпt саꙋ лꙋтѣа ꙟпtрѣагъ, адікъ: соареле, стелеле, пъmꙟпtꙋл ші toate кꙟte пꙋtem ші кꙟte пꙋ пꙋtem ведѣа.

Ꙟ. 2. Ꙋп че аша де таре кꙋm есте Ꙋпіверсꙋл се поate ведѣа де одатъ ꙟпtрег?

Р. Ꙋпіверсꙋл ꙟпtрег пꙋ се поate ведѣа де одатъ; дар о парte дінtр'ꙟпсꙋл ведет tot д'аꙋпа, ші ачѣастa пе ажꙋпџе ка съ пе факъ съ търіт пе Дꙋmпеzеꙋ ꙟп toate лꙋкрꙋріле сале, ꙟп tot локꙋл ші ꙟп toatъ времѣа. Noї ведет черꙋл, ведет аерꙋл пліп де стеле, ведет ꙟп тіжлокꙋл ачестора соареле кꙋ лꙋтіпъ ші кълдꙋръ вечпікъ. Соареле пꙋ есте атꙟt де тік прекꙋт пі се паре, чі есте дꙋпъ пърерѣа Астропотілор де ꙋп тіліоп патрꙋ сꙋте де тії де орї таї таре де кꙟt пъmꙟпtꙋл.

Ꙟ. 3. Кꙋm есте фігꙋра соарелꙋї?

Р. Фігꙋра соарелꙋї есте сферікъ саꙋ рътꙋпдъ. Дін

кълдѹра ші лѹміна че реварсъ ꙟпрецiѹрѹл съѹ не дъ съ прічепем къ, саѹ ел есте де фок, саѹ къ материѧ лѹї есте тот-д'аѹна апрінсъ. Ѹнії вор фі крезѫнд къ соареле 'ші ар мѹта позіциѧ саѹ локѹл вѫзѫндѹ'л къ ръсаре де ла о парте ші апѹне ла алта; дар се амъцеск: фіінд къ нѹ соареле се ꙟнвѫртеще ꙟпрецiѹрѹл пъмѫнтѹлѹї, чі пъмѫнтѹл ꙟпрецiѹрѹл соарелѹї; соареле нѹ'ші мѹтъ локѹл съѹ, чі стъ ꙟн міжлокѹл лѹмії, ка съ лѹмінезе ші съ ꙟнкълзѧскъ тоате кѫте'л ꙟнкѹнџюръ.

Ꙟ. 4. Соареле ꙟнвѫртеще-се ꙟн вр'ѹн кіп?

Р. Се ꙟнвѫртеще ꙟпрецiѹрѹл съѹ.

Ꙟ. 5. Де ѹнде се щіе къ соареле се ꙟнвѫртеще ꙟмпрецiѹрѹ'ші?

Р. Дѹпе петеле че сѹнт пе соаре.

Ꙟ. 6. Кѹм се кѹноаще прін петеле че сѹнт пе соаре къ соареле се ꙟнвѫртеще ꙟмпрецiѹрѹ'ші?

Р. Дескоперінд Астрономії къ соареле аре ніще пете, аѹ фъкѹт бъгаре де сѧмъ, къ ачесте пете нѹ се вѫд тот д'аѹна ꙟнтр'ачѧѧші марџіне а соарелѹї, чі ѹне-орї ꙟнтр'ѹна, алте-орї ꙟнтр'алта, ѹне-орї ла міжлок, алте-орї се вѫд ꙗръші ꙟнтр'ачѧѧші марџіне а соарелѹї ꙟн каре се вѫзѹсеръ ші маї ꙟнтѫю. Д'аічї ѹрмѧзъ, къ дака соареле нѹ с'ар ꙟнвѫрті, петеле сале, де кѫте-орї с'ар прівi, с'ар ведѧ тот д'аѹна ꙟнтр'ачѧѧші марџіне а соарелѹї. С'а маї фъкѹт ꙟнкъ ші ачѧстъ бъгаре де сѧмъ, къ пѫнъ кѫнд се вѫд петеле ꙗръші ꙟн локѹл ꙟн каре се вѫзѹсеръ ші маї ꙟнтѫю, трек 27 де зіле.

Ѫ. 7. Че нѹміm стеле?

Р. Стеле нѹміm ачеле трѹпѹрї каре ле ведем ноап-
теа стрълѹчінд ін аер.

Ѫ. 8. Пентрѹ че нѹ ведем стелеле стрълѹчінд ші
зіоа ка ноаптеа?

Р. Пентрѹ къ пъмѫнтѹл ностpѹ зіоа есте лѹмінат де
соаре ка ші еле.

Ѫ. 9. Кѹм се ѫмпарт стелеле?

Р. Стелеле се ѫмпарт ѫн стеле саѹ статорніче фіксе,
ші ѫн планете саѹ стеле рътъчіте.

Стелеле челе статорніче сѫнт глобѹрї лѹміноа-
се ші кълдѹроасе асеменеа соарелѹї, ші лѹмі-
неазъ ші ѫнкълзеск ші еле планете атѫт де-де-
парте де планета ноастръ, ѫнкѫт не есте кѹ непѹ-
тінцъ а ле ведеа пе тоате.

Планетеле сѫнт трѹпѹрї речї, ші ѫнтѹнекоасе ші
се ѫнвъртеск ѫмпрецiѹрѹл соарелѹї ѹнеле ѫн вре-
ме маї мѹлтъ, алтеле ѫн маї пѹцінъ.

Ѫ. 10. Се сокотеще ші пъмѫнтѹл ѫнтре стеле?

Р. Пъмѫнтѹл ѫнкъ се сокотеще ѫнтре стеле, ѫнсъ нѹ
ѫнтре челе фіксе саѹ статорніче, чі ѫнтре челе
рътъчіте саѹ планете. Мъріме а лѹї ні се паре
а фі немърцініть, дін прічінъ къ ноі сѫнтем
мічї ші преа апроапе де ел.

Ѫ. 11. Афаръ де ачеаста че маї щім деспре пъ-
мѫнт?

Р. Маї щім къ пъмѫнтѹл се ѫнвъртеще одатъ ѫм-
прецiѹрѹл съѹ ѫн 24 де чеасѹрї; ачеастъ време се
нѹмеще зі ші ноапте. Пъмѫнтѹл се маї ѫнвър-
теще ѫнтр'ѹн кіп ѫн 365 зіле 5 чеасѹрї ші апроа-
пе де 49 мінѹте, ѫнсъ нѹ ѫмпрецiѹрѹл съѹ чі

ꙟmпрецїȣрȣл соарелȣї; ачѣастъ вреmе се нȣmеще ан.

Ꙟ. 12. Кȣm прїчїпȣеще ꙟнвъртїрѣа пъmꙟнtȣлȣї ꙟmпрецїȣрȣл съȣ zi шi ноапtе?

Р. Noї щїm къ пъmꙟнtȣл се ꙟнвъртеще ꙟmпрецїȣрȣл съȣ ка ȣн бȣлс пътрȣнс де ȣн баcтон; щїm къ соареле де о датъ нȣ поаtе лȣmiна tоатъ фаца пъmꙟнtȣлȣї, чi tot д'аȣна нȣmаї ачѣа парtе каре есtе ꙟнtоарсъ спре сiне: шi аcт-фел парtѣа чѣа лȣminaтъ аре zi, ꙇар чѣа ꙟнtȣнекатъ ноапtе. О iдее mаї лъmȣрiтъ се поаtе фаче кȣ ȣн бȣлс, саȣ кȣ орi-че лȣкрȣ ротȣнд ꙟнtорс ꙟнtре деџеtе ꙟнаintѣа лȣmꙟнърiї: Бȣлсȣл ва ꙟнкiпȣї пъmꙟнtȣл шi лȣmiна лȣmꙟнърiї соареле.

Ꙟ. 13. Кȣm се фаче ꙟнвъртiрѣа пъmꙟнtȣлȣї ꙟmпрецїȣрȣл соарелȣї?

Р. Пъmꙟнtȣл се ꙟнвъртеще ꙟmпрецїȣрȣл соарелȣї ꙟнtр'ȣн окол лȣнгъреџ, ꙟн каре ел ꙟн аcт-фел де позiцiе ажȣнџе, ꙟнкꙟt дiн къпъtꙟiеле осiеї сале нiчї ȣнȣл нiчї алtȣл н'ажȣнг дрепt сȣб соаре, чi нȣmаї ꙟн miжлокȣл съȣ прiimеще разеле соарелȣї перпендiкȣларе; д'аiчї ȣрmѣазъ къ нъ ȣнде шi кꙟнд ажȣнг разеле соарелȣї перпендiкȣларе, пе аколо tребȣе съ фiе кълдȣръ mаре; ꙇар челе доъ къпъtꙟiе каре се нȣmеск шi полȣрї, нȣ прiimеск нiчї о датъ разеле соарелȣї перпендiкȣларе, чi нȣmаї пiезiше; шi аcт-фел кȣноащеm ꙟнведерат, къ нȣmаї дiнtр'ачѣастъ прiчiнъ сꙟнt полȣрiле пъmꙟнtȣлȣї ꙟн вечнiкъ ꙇарнъ, фiiнд tot д'аȣна акоперiте кȣ гiацъ. Шi аша ꙟнвъртiндȣ-се пъmꙟнtȣл ꙟн tot анȣл одатъ, разеле соа-

релѹї сѹнt ла 9 Мартіе перпендікѹларе престе екѹатор; поі авем atѹнчї zі ші поапtе д'о потрівъ, ші ѫнчепѹtѹл прімъверії. Ла 9 Іѹніе ажѹнџе tропікѹл ракѹлѹї ѫн дрептѹл соарелѹї: поі авем atѹнчї ѫнчепѹtѹл верії ші zіоа чѣа маї лѹнгъ. Ла 9 Септемвріе ажѹнџе ѩаръші екѹаторѹл ѫн дрептѹл соарелѹї; поі авем atѹнчї ѫнчеперѣа тоамнеї ші zіоа кѹ поаптѣа д'о потрівъ. Ла 9 Декемвріе ажѹнџе tропікѹл капрі-корнѹлѹї ѫн дрептѹл соарелѹї; поі авем atѹнчї ѫнчепѹtѹл ерпії, ші zіоа чѣа маї скѹртъ кѹ поаптѣа чѣа маї лѹнгъ: ѩар полѹріле пъмѫнtѹлѹї кѫнд ѹнѹл кѫнд алтѹл се афлъ одатъ ѫн ан, ѫн шасе лѹні, пѹцін аплекате спре соаре. Астъ време а аплекърії лор ле есте ші zі ші варъ, ѫн време че чѣа-лалтъ, дін протівъ, ле есте ші поапте ші ѩарнъ.

Ѫ. 14. Каре стѣа есте маї апроапе де пъмѫнt?

Р. Лѹна есте маї апроапе де пъмѫнt; пентрѹ ачѣа ні се паре а фі маї маре декѫt алте стеле. Еа се ѫнвъртеще ѫмпреџіѹрѹл пъмѫнtѹлѹї ѫн tot анѹл де 13 орі. Лѹміна кѹ каре не лѹмінѣазъ поаптѣа, о ѫмпрѹмѹтъ ші ѣа де ла соаре, ка ші пъмѫнtѹл ші тоате челе-л-алте планете.

Ѫ. 15. Че нѹмім сателіt?

Р. Сателіt нѹмім ачѣа планетъ маї мікъ, каре се ѫнвъртеще апроапе де алтъ планетъ маї маре, ші о петрече неѫнчетат ѫн тоатъ ротація са ѫмпреџіѹрѹл соарелѹї.

Ѫ. 16. Каре сателіt не есте ноаъ пъмѫнтенілор маї ѫнсемнат?

Р. Сателіtѹл пъмѫнtѹлѹї ностръ не есте маї ѫнсем-

nat. Noĭ ꙟл кȣноащеm maĭ лесnе сȣб пȣmеле лȣпъ. Сateлitȣл саȣ̆ лȣna пъmꙟntȣлȣ̆ї nostрȣ ecte ȣn tрȣп рече ші ꙟntȣнекос. Мърimꙗ лȣni ecte де 50 де орї maĭ mікъ де кꙟt а пъmꙟntȣлȣ̆ї nostрȣ; денъртарꙗ еї дела пъmꙟnt ecte де 48,000 де miлȣрї, ші се ꙟнвꙟрteще не лꙟнгъ пъmꙟnt ꙟn 27 zіле ші апроапе де 8 чꙗсȣрї.

Ꙟ. 17. Че ꙟnцелеџеm прin пȣmеле кomеtъ?

Р. Noĭ щim къ стелеле сꙟnt ȣнеле фіксе, алteле плanete; dintрe плanete ȣнеле се пȣmеск комеtе саȣ̆ стеле кȣ коадъ; аша дар ші кometeле сꙟnt глобȣрї саȣ̆ tрȣпȣрї речї ші ꙟntȣнекоасе, ші фіinд къ еле се ꙟнвъrtеск ꙟmпреџiȣрȣл соарелȣ̆ї ꙟn окоале прꙗ лȣнгъреце, пȣ ле ведеm tot д'аȣna.

Кometeле ꙟnсеmna оаре-кꙟнд ȣрmърї фоарte tрicte; ꙗр де кꙟнд лъцеще Дȣmnezeȣ̆ ꙟntрe оаmenĭ лȣmina ꙟнвъцътȣрілор, кometeле пȣmaĭ сȣnt алt-чева де кꙟt komete, ші пȣmaĭ ꙟnсеmnꙗзъ nічĭ о непорочіре.

ПЕNТРȢ ЕЛЕМЕNТЕ.

Ꙟ. 18. Че пȣmim елеmente?

Р. Елеmente пȣmim ачеле пърцĭ maĭ ꙟnсеmnate дin каре се креде а фі коmпȣсе toate фіinцеле maтеріале, ші сꙟnt ачестꙗ: фокȣл, аерȣл, пъmꙟntȣл ші апа. Аст-фел кредꙗ фізічiĭ чеĭ векĭ, ꙗр чеĭ де акȣm пе ꙟнвацъ къ сꙟnt кȣ mȣлt maĭ mȣлte елеmente.

Ꙟ. 19. Кътъцimꙗ елеmenteлор с'а maĭ скimбat де

кѫнд се фъкꙋ де Дꙋмnezeꙋ, адікъ: а maї скъzꙋt, орї а maї крескꙋt?

Р. Кътъцimea елеmenteлорꙋ де кѫнд с'а фъкꙋt де Дꙋмnezeꙋ, а ръmас ші ва ръmѫnea нескimбатъ, пenтрꙋ къ nічї апа nꙋ се фаче фок, nічї фокꙋл апъ, nічї пъmѫnтꙋл nꙋ се фаче аер, nічї аерꙋл пъmѫnt; чі фіе-каре елеment де ші 'шї скimбъ форma, сꙋбстanца ші naтꙋра са, tot ачеаші ръmѫne.

Ѫ. 20. Афаръ де ачесте елеmente maї прінціпале че maї ведеm ѫn лꙋme maї ѫnсеmnat?

Р. Кълдꙋра, ръчеала, лꙋmіnа, ѫnтꙋnерекꙋл ші ꙋmezeала.

Ѫ. 21. Каре елеment се веде а продꙋче лꙋmіnа?

Р. Фокꙋл се веде а продꙋче лꙋmіnа.

Ѫ. 22. Че ѫnсꙋшірї саꙋ пꙋterї аре кълдꙋра?

Р. Кълдꙋра пътрꙋnде toate трꙋпꙋріле, ле ѫntіnде ші ле сꙋпціазъ atѫt, ѫn кѫt ꙋnеле се tопеск, алтеле сꙋпціїnдꙋ-се се фак maї ꙋшоаре де кѫt аерꙋл, ші се траг кътре черꙋ ѫn абꙋрї ꙋnсꙋрошї, metaлошї ші ꙋmezї, кѫнд възꙋцї кѫнд невъзꙋцї. Аст-фел ѫшї аратъ кълдꙋра пꙋterea ші фіреа са прін апъ, прін аер, прін metaлꙋрї ші прін орїче materіе кꙋргътоаре ші ꙋnсꙋроасъ.

Ѫ. 23. Кꙋm не пꙋteм ѫnкредінца деспре трансформареа саꙋ префачереа апеї ѫn абꙋрї.

Р. Деспре трансформареа апеї ѫn абꙋрї не ѫnкредінцъm кѫнд ведеm апа фербѫнд ла фок, ачі ведеm къ апа слобоаде не'nчetat атъцеа абꙋрї, пѫnъ кѫнд, ръmѫnд васꙋл ла фок, сеакъ де tot.

Ѫ. 24. Каре елеment се веде а продꙋче ръчеала.

Р. Аерꙋл се веде а продꙋче ръчѣала: деспре ачѣаста не ꙟнкредінцѣазъ бъгарѣа де сѣамъ ла кълдꙋра соарелꙋї. Ачѣаста не ꙋнде ажꙋнџе, пе аколо ръчѣала піере; ꙗр пе ꙋнде ѣа ліпсеще де тот, пе аколо ръчѣала есте тот д'ꙋна ꙟн пꙋтерѣа еї, ші се пꙋтеще фріг ші џер. Де аічї се веде ші ачѣаста, къ ръчѣала ші кълдꙋра се тържінеск ꙋна пе алта, ка ші фокꙋл кꙋ апа ші лꙋміна кꙋ ꙟнтꙋнерекꙋл. Ші аст-фел есте прѣа біне ꙟнтокміт де Дꙋмнезеꙋ, къ алтінтрелѣа фіінд нꙋмаї аерꙋл кꙋ ръчѣала са, саꙋ нꙋмаї фокꙋл кꙋ ꙟнфіербінцѣала са, н'ар фі ꙟн лꙋме нічї о фіінцъ ꙟнсꙋфлецітъ, саꙋ ші де ар фі, ар требꙋї съ аїбъ алтъ фіре; атꙋнчї н'ар фі нꙋорї, нічї плоае, нічї гріндінъ, нічї зъпадъ, нічї роаъ, нічї апъ кꙋргътоаре, ва ꙟн скꙋрт натꙋра ꙟнтрѣагъ н'ар фі кꙋм есте.

Ꙟ. 25. Че калітате саꙋ пꙋтере аре ръчѣала?

Р. Пꙋтерѣа ръчелії есте контраръ пꙋтерії кълдꙋрії, пентрꙋ къ ѣа нꙋ ꙟнтінде матерііле чі ле стрꙟнџе. Довезї авем формарѣа норілор, а плоі, а гріндінії, а ꙟнгецꙋлꙋї, слеірѣа тꙋтꙋлор матерііилор топітоаре ші алтеле.

Ꙟ. 26. Че есте фокꙋл?

Р. Фокꙋл есте о матеріе арзътоаре. Сꙋб нꙋме де фок се ꙟнцелеџе маї де обще нꙋмаї ачела каре арде ꙟн ватръ; ꙟнсъ фокꙋл, фъръ а фі възꙋт, есте revърсат ꙟн тоатъ натꙋра. Ісворꙋл лꙋї се паре а фі соареле, ші нꙋ ні се ꙟмпъртъшаще де ла соаре сꙋб нꙋме де фок, чі сꙋб нꙋме де кълдꙋръ.

Ѫ. 27. Че есте аерѹл?

Р. Аерѹл, че tot д'аѹпа ѫл ресѹфлъm ші ѫл сітціm ѫmпрецюрѹл пострѹ, есте о mатеріе певъzѹtъ, рече ші кѹргъtоаре. Кѫпд есте ѫmпіпс кѹ репеzічюпе се пѹmеще вѫпt. Аерѹл есте атъt де tребѹінчіос поаъ ші tѹtѹлор фіінцелор органіче, ѫпкъt фъръ де дъпсѹл, ка ші фъръ кълдѹръ, нічї ѹпа дінtр'ъпселе п'ар фі. Ѫпtіпдереа аерѹлѹї пѫпъ ла оаре-каре ѫпълціmе се пѹmеще аtmосферъ, дар maї сѹс въсдѹх.

Ѫ. 28. Че пѹmіm апъ?

Р. Апъ пѹmіm ачеа mатеріе кѹргъtоаре че о ведеm пе ѹпеле локѹрї ешінд дін пъmѫпt (ісвоаръ), пе алtе локѹрї, о ведеm кѹргѫпд пе фаца пъmѫпtѹлѹї, фъкѫпдѹ-се дін ісвоаръ пъраe, дін пъраe гѫрле саѹ рѫѹрї ші алtеле; апа се веде кѫпд ші кѫпд ѫпълцъпдѹ-се ѫп абѹрї ѫп аtmосферъ; се веде де аколо ѣаръшї къzѫпд жос ѫп пікъtѹрї де плоае, гріпдіпъ, саѹ zъпадъ. Еа, біне ѫпtребѹінцатъ, адѹче фоарtе mѹлt фолос ѫп лѹmе: еа ѹmезеще пъmѫпtѹл, адапъ садѹріле ші toate фіінцеле органіче. Тоате локѹріле пе ѹнде еа ліпсеще сѫпt пѹстії ші стерпе. Мѹлціmеа апеї, ка ші а фокѹлѹї, а пъmѫпtѹлѹї, ші а аерѹлѹї, нічї а maї скъzѹt нічї а maї крескѹt де кѫпд'ї а даt Дѹmпеzеѹ фіінца.

Ѫ. 29. Че есте пегѹра?

Р. Nегѹра пѹ есте алt-чева де кът піще абѹрї апъtошї ешіцї дін пъmѫпt, каре maї 'nainte де а се фі ѫпълцаt ѫп аер, атъt с'аѹ стрѫпс ші ѫп-

II.

грошат ꙟкът фъкꙟндꙋ-се маї греї декът аерꙋл д'асꙋпра лор, рътън апроапе де пъмꙟнt, пꙟнъ кънд саꙋ се ашазъ пе фаца пъмꙟнtꙋлꙋї, саꙋ се рідік ꙟн аер ші се формеазъ норії.

Ꙟ. 30. Че нꙋміm норі?

Р. Норї нꙋміm ачеле негꙋрї саꙋ гръмезї марї де абꙋрї апъloшї, каре се въд сꙋс ꙟн аер tръгꙟндꙋ-се кънд ꙟntр'о парtе кънд ꙟntр'алtа. Норії се поарtъ де аер пꙟнъ се фак маї греї декъt дънсꙋл, ші апоï кад жос пе фаца пъмꙟнtꙋлꙋї, орї ꙟн пікъtꙋрї де апъ (плоае), орї ꙟн фꙋлцї де zъпадъ (нінсоаре), орї ꙟн пікъtꙋрї ꙟнгецаtе (гріндінъ).

Ꙟ. 31. Дін че ші кꙋм се формеz норії?

Р. Норії се формеz дін абꙋрії чеї ꙋмеzї, каре фіінд маї ꙋшорї декъt аерꙋл де прін прецꙟрꙋл пъмꙟнtꙋлꙋї, се рідік ꙟнчеt ꙟнчеt ꙟн аtмосферъ; ачі се ꙟмбрꙟнческ ші се ꙟнгроашъ atъt, ꙟнкъt се формеазъ дінtр'ꙟншії орї плоае, орї нінсоаре, орї гріндінъ.

Ꙟ. 32. Че нꙋміm плоае?

Р. Плоае нꙋмін ачеа апъ каре се формеазъ дін норї сꙋс ꙟн аер, ші каде де аколо пе пъмꙟнt ꙟн непꙋмъраtе пікъtꙋрї.

Ꙟ. 33. Че нꙋміm нінсоаре саꙋ zъпадъ?

Р. Нінсоаре саꙋ zъпадъ нꙋміm ачеї абꙋрї ꙋмеzї, каре ꙟн аер маї 'наinte де а се фі ꙟнгрошаt аtъt ꙟнкъt съ се поаtъ форма дінtр'ꙟншії пікъtꙋрї де апъ, ꙟнгіацъ ші кад жос пе фаца пъмꙟнtꙋлꙋї ꙟн пърtічеле ка ніще фꙋлцї, кънд маї марї кънд маї мічї.

ꙟ. 34. Че нꙋміm грінdінъ?

Р. Грінdінъ нꙋміm ачѣа гѣацъ каре о веdеm вара кънꙟнd dін норі ꙟн бꙋкъці ротꙋнdе, ꙋне-орі ка mазъреа, алте-орі ка алꙋнеле, ші къте оdатъ ші mаі mарі.

ꙟ. 35. Ꙋнdе, ші dін че се формѣазъ грінdіна?

Р. Грінdіна се формѣазъ ꙟн аерꙋл чел џерос dін пікътꙋрі dе плоае.

ꙟ. 36. Че фолос не аdꙋче плоаѣа ші zъпаdа?

Р. Фолосꙋл че не аdꙋче плоаѣа ші zъпаdа есте mаре; еле аdапъ кꙟmпііле, ꙋdъ плантеле, ші астфел се ꙟнаінтѣазъ крещерѣа ші роdірѣа лор. Апа dе плоае ші dе zъпаdъ, тръгꙟнdꙋ-се ꙟн пъmꙟнт, mъреще ісвоаръле ші ле ꙟmmꙋлцеще. Dе ла zъпаdъ mаі авеm ші алте фолоасе, аdікъ: ѣа апъръ ѩрна холdеле dе џер ші вꙟнтꙋрі џероасе, ціінdꙋ-ле акоперіте.

ꙟ. 37. Че нꙋміm роаъ?

Р. Роаъ нꙋміm ачѣа апъ сꙋпціре че се ашазъ ноаптѣа пе фаца пъmꙟнтꙋлꙋі, ші се веdе dіmінѣаца mаі алес ꙟн пікътꙋрі.

ꙟ. 38. Dін че, ші кꙋm се формѣазъ роаоа?

Р. Роаоа се формѣазъ dін ачеі абꙋрі ꙋmеzі, каре трашї фіінd dін апъ ші dін пъmꙟнт dе кълdꙋра соарелꙋі dе песте zі, ꙟнкъ н'аꙋ апꙋкат съ се dепъртеzе dе пъmꙟнт атът, ꙟнкът съ'ї поатъ ціпѣа аерꙋл ꙟн ꙟнълціmе; чі апꙋінd соареле ꙟнчеп а се ꙟнгроша, ші аст-фел фъкꙟнdꙋ-се mаі греі dекът аерꙋл, се ꙟнторк жос пе фаца пъmꙟнтꙋлꙋі.

ꙟ. 39. Есте роаоа dе врꙋн фолос?

Р. Есте, пентрꙋ къ ѣа ꙟнкъ спореще крещерѣа ші

родірєа плантелор. Ба маї алес ꙟн пърціле пъмꙟнтꙋлꙋї челе калде, садꙋріле се астъмпъръ де мꙋлте-орї нꙋмаї прінтр'ънса.

Ꙟ. 40. Че есте брꙋма?

Р. Брꙋма нꙋ есте алтчева декът роаъ ꙟнгіецатъ; еа прічінꙋеще къте одатъ стрікъчꙋне маре ꙟнтре планте саꙋ садꙋрї.

Ꙟ. 41. Кꙋм се формєазъ кꙋркꙋбеꙋл?

Р. Кꙋркꙋбеꙋл се формєазъ де разеле соарелꙋї ші де плоаєа че каде зіоа де ачєа парте а лꙋї.

Ꙟ. 42. Че нꙋмім стеле къзътоаре?

Р. Стеле къзътоаре нꙋмім маї де обще ачеле фокꙋрї каре ле ведем ноаптєа къте одатъ ꙟн време сенінъ слобозіндꙋ-се дін аер кътре пъмꙟнт.

Ꙟ. 43. Че нꙋмім вꙋлканї?

Р. Вꙋлканї нꙋмім ачеї мꙋнцї, дін каре кънд ші кънд ка прін ніще кошꙋрї марї есе фꙋм, фок ші ченꙋшъ, арꙋнкъ петрі, ші варсъ о мꙋлціме де матеріе ꙟнфокатъ ші кꙋргътоаре че се нꙋмеще лавъ.

Вꙋлканії чеї маї апроапе де ноі сꙋнт: Везꙋвꙋл ꙟн Італіа ші Етна ꙟн Січіліа. Везꙋвꙋл есте ꙋн вꙋлкан дінтре чеї маї ꙟнсемнаці аї пъмꙟнтꙋлꙋї ностръ; ꙟнтре ерꙋпціїле лꙋї челе мꙋлте деосебім доаъ: чєа де ла анꙋл 79 кънд с'аꙋ акоперіт орашеле Еркꙋланꙋл ші Помпеєа, ші чєа де ла анꙋл 1822, кънд спꙋза ші ченꙋша еші́те дінтр'ънсꙋл аꙋ ꙟнтꙋнекат ꙟмпрецꙋрꙋл съꙋ лꙋміна зілії, ші къзꙋръ ка о плоае тіноасъ пе пъмꙟнт. Кꙟнд ꙟнфіербꙟнтъріле вꙋлканіче нꙋ'ші гъсеск ръсꙋфлътоаре, атꙋнчї ꙟнтр'ачеле пърцї де лок се сім-

te кътретър де пъмѫnt, де пе градъл ѫm-бълzірії, де пе мълціmea ші tърбърарea mate-ріілор вълканіче, прекът ші де пе депъртарea ачестора де фаца пъмѫntълъї.

ANTPOПOЛOЦIE.

Ѫ. 44. Че ecte omъл?

Р. Omъл ecte чea maї десъвѫршіtъ фііnцъ пъмѫn-teacкъ dintpe toate къте a фъкът Дъmnezeъ пре пъмѫnt. Ел ecte домnitорьл пъмѫntълъї: toatъ фііnца лъmeacкъ ecte пеntpъ фолосъл съъ чел tръпеск, ші maї алес пеntpъ ферічірea ca чea съффлеteacкъ. Ші ка съ поатъ omъл ѫntpeбхінца спре ферічірea ca tot че ecte ѫn лъme, 'л a ѫnzec-tpat Дъmnezeъ къ tръп ші къ minte, саъ къ съф-флеt ѫnцелегътор ші nemърітор. Ші act-фел ecte omъл ѫn старе де a'ші кънoаще atът сфѫршітъл фііnцеї сале, прекът ші че ecte біne ші че ecte ръъ. Кътpe ачeacta 'ї a maї лъсat Дъmnezeъ ші воіе слободъ ка съ факъ орї-че кънoаще къ'л фе-річеще, саъ орї-че кънoаще къ'л осѫндеще.

Ѫ. 45. Че фел ecte фііnца omeneacкъ?

Р. Фііnца omeneacкъ ecte комnъсъ din tръп ші съффлеt саъ дъх. Къ tръпъл ші къ toate сіmці-ріле tръпещї се асеаmъnъ вітелор; къ съффлеtъл ѫnсъ ші къ toate пътеріле съфлеtещї се асеаmъ-nъ къ ѫnџерії, ші се апропіе де Дъmnezeъ, каре 'л a фъкът дъпе кіпъл ші асеmъnарea ca. Тръ-пъл omълъї ecte пъмѫnt din пъмѫnt; пеntpъ a-чea, nѫnъ кѫnд ecte съффлеtъл ѫntр'ъnсъл, де

пъмѫnt се хрънеще; ші ешінд сѹфлетѹл дinтр'ънсѹл се ѫntoapче ꙗръші ѫn пъмѫnt ка ші челе-л-алте фііnце пъмѫnтещі; дар сѹфлетѹл омѹлѹї есте дѹх дiн дѹхѹл чел череск; пentрѹ ачеѣ сѹфлетѹл омѹлѹї ка фііnцъ netрекътоаре, нѹ ціне де ѫмпъръціа пъмѫnтѣскъ чi де чѣ дѹховnічѣскъ. Дѹмnеzеѹ а фъкѹт пе ом ѫn старѣ неvіновъціеї, ші 'ї а дат міжлоаче бѹне ка съ се факъ ѫnсѹші ел ферічіт.

Ѫ. 46. Щiiнд noї къ омѹл есте компѹс дiн трѹп ші сѹфлет, че маї кѹноащем ѫнкъ?

Р. Маї кѹноащем къ трѹпѹл омѹлѹї кѹ сѹфлетѹл есте ѫn оаре-каре лѹптъ, ші нѹмаї прінтр'ачѣастъ лѹптъ потрівітъ воії ші леџії лѹї Дѹмnеzеѹ, ръмъінд сѹфлетѹл бірѹітор патімілор трѹпещі, ѫші аратъ омѹл оменірѣ са фъкѫндѹ-се вредnік де драгостѣ ші бѹnътатѣ чѣ пърінтѣскъ а zіdіторѹлѹї съѹ. Астъ лѹптъ віне де ла трѹп ші де ла сѹфлет, фііnд къ трѹпѹл оменеск траџе кътре челе пъмѫnтещі ші 'ші чѣаркъ ферічірѣ са нѹмаї пре пъмѫnt, асемеnѣ вітелор ші тѹтѹлор фііnцелор матеріале. Дар сѹфлетѹл траџе кътре челе дѹховnічещі, ші 'ші чѣаркъ ферічірѣ са чѣ адевъратъ спре каре есте фъкѹт, нѹмаї ѫn ѫмпъръціа чѣ дѹховnічѣскъ. Ші ка съ нѹ се бірѹе омѹл де пофтеле трѹпѹлѹї челе оарбе, аре неапъратъ требѹінцъ нѹ нѹмаї съ'ші кѹноаскъ ферічірѣ са чѣ адевъратъ, чі с'о щіе ші прецѹі, спре а нѹтѣ кѹноаще ші сімці кѫт де маре віне ѫmі гътеще ел атѹnчі ѫмпліnіnд воіѣ лѹї Дѹмnеzеѹ, прекѹм ші ѫнкът де кѹм-

плітъ осꙟндъ се арꙋнкъ ел атꙋнчі, кънд кꙋ воѣ фаче ръꙋл, фъкꙟндꙋ-се ꙋрꙟт лꙋі Дꙋmнезеꙋ ші връжmаш ал сꙋффлетꙋлꙋі съꙋ.

Ꙟ. 47. Че требꙋе съ фачеm, ка дін драгостѣ кътре Дꙋmнезеꙋ ші кътре віртꙋtе, съ фачеm бінеле; ꙗр дін ꙋра кътре tot че есте ръꙋ ші ꙟmпротіва воіі лꙋі Дꙋmнезеꙋ съ не ферім де tot ръꙋл?

Р. Ка съ фім ноі оаmенії аст-фел авеm неапърат требꙋінцъ де а не лꙋmіна mіntѣ; пентрꙋ къ кꙋ кът воm авѣ mаі лꙋmінат ачест дар Дꙋmнезееск, кꙋ атът воm кꙋноаще mаі біне пе Дꙋmнезеꙋ ші сфꙟnта са воіе, прекꙋm ші сфꙟршітꙋл фіінцеі ноастре; кꙋ атът кредінца не ва фі mаі дрѣптъ, драгостѣ кътре Дꙋmнезеꙋ mаі ꙟнвъпъꙗтъ, ші прін ꙋрmаре ꙟнсꙋші реліџіа ші tot че не апропіе де Дꙋmнезеꙋ не ва фі mаі плъкꙋt ші mаі сфꙟnt. Ші аст-фел оmꙋл дін драгостѣ кътре Дꙋmнезеꙋ, кътре віртꙋtе, кътре сіне, кътре соціетатѣ оmенѣскъ, ші кътре tot че есте біне ва фаче бінеле чел ферічеще ші трꙋпеще ші сꙋффлетеще; ꙗр дін ꙋра кътре tot че есте ръꙋ се ва пъзі а нꙋ фаче ръꙋл, чел че адꙋче атът трꙋпꙋлꙋі кът ші сꙋффлетꙋлꙋі неферічіре. Де ачі нꙋteм кꙋноаще кът де ръꙋ пъкътꙋеще ачел оm каре авꙟнд прілеж де а'ші лꙋmіна mіntѣ прін ꙟнвъцътꙋрі ші депрінделі фолосітоаре, нꙋ се лꙋmінѣзъ; чі леневіндꙋ-се ші ꙟнделетнічіндꙋсе ла лꙋкрꙋрі нефолосітоаре, ръmъне ꙟн ꙟntꙋнерек, сълбътъчіе ші добіточіе; ръmъне фър'де нічі ꙋн mещешꙋг спре а'ші скꙋtі ꙟнкꙋвіінцат віаца де періре; ачела пъкътꙋеще прѣ греꙋ асꙋпра

лѹї Дѹmnezeѹ, асѹпра omenірії шi асѹпра соцieтъцii omeneщї; ачела алѣаргъ ꙟn лѹmѣа ачеаста дin пепорочіре ꙟn пепорочіре шi дin педѣапсъ ꙟn педѣапсъ.

Ꙟ. 48. Чіне есте повъцѹitорѹл omѹлѹї?

Р. Повъцѹitорѹл omѹлѹї есте mintѣа шi лецѣа чѣа Дѹmnezeѣаскъ; де ачестѣа аскѹлтъnд omѹл ꙟn toate фаптеле сале, nічї одатъ nѹ пъкътѹеще шi nічї одатъ nѹ ажѹnџе ла сѹпъраре, чi есте tot д'аѹnа ꙟn бѹкѹріе шi десфътаре; се веселеще де фаптеле сале шi де сіne ꙟnсѹшї; ꙟї плаче а віецѹi шi nѹ се teme а mѹрі; пentрѹ къ ел щіе къ дѹпе а са пѹtinцъ віnеле а фъкѹt шi де рѹъ с'а феріt. Повъцѹitорѹл добitoачелор есте inctinтѹл саѹ порпірѣа лор чѣа фірѣаскъ.

Ꙟ. 49. Кѹm се ꙟmпарtе віаца omѹлѹї?

Р. Віаца omѹлѹї се ꙟmпарте ꙟn чінчї стърї: копілъріѣа, tinереџѣа, жѹпіѣа, вꙟрсta бърбъцiеї шi бътрꙟпецѣа.

Ꙟ. 50. Есте ꙟntре оamenї вр'о деосебіре maї ꙟnсеmnатъ?

Р. Ꙟntре оamenї nѹ есте nічї о деосебіре ꙟnсеmnатъ, де шi сѹnt ѹпiї maї 'палцї, алцiї mічї саѹ скѹnzї де стаt; ѹпiї аѹ фаца албъ, алцiї пѣагръ, алцiї галбеnъ, алцiї фѹпinцinie, алцiї гълбеnie шi алцiї рошietікъ.

Ꙟ. 51. Каре сѹnt оamenii чеї maї 'палцї?

Р. Оamenii чеї maї 'палцї се zіче а фі Караibii шi Патагопiї, каре лъкѹеск ꙟn партѣа де аmiazъ zi а Америчiї. Еї сѹnt де обще де къте шасе пꙟnъ ла шасе шi жѹmътаtе ѹрmе. Дар Лапопiї шi

Гренландезiĭ сѫnt дiн противъ чеĭ maĭ miчĭ. Ѫнълцimea лор чea де-обще ecte нѫnъ ла naтрѫ ѫрme, шi лъкѫеск ѫn Лапонiа шi Гренландiа спре клima чea цероасъ де аmiазъ ноапtе.

Ѫ. 52. Каре оаmeнĭ аѫ фаца албъ шi рѫmeнъ?

Р. Еѫропенiĭ шi Африканiĭ де аmiазъ ноапtе, кѫ tоцiĭ ка ла 440 де miлioane; ачеастъ вiцъ де оаmeнĭ се нѫmеще вiца Каѫказiеанъ каре се tраце де ла Каѫказ, кѫ чеа maĭ фрѫmoacъ формъ шi фацъ де оm пе пъmѫnt: еĭ аѫ капѫл овал, пърѫл лѫнг шi neteд.

Ѫ. 53. Каре оаmeнĭ аѫ фаца галбенъ шi гълбенiе?

Р. Ачестiа сѫnt tоцĭ каре фак вiца monголъ, каре се tраг де ла mѫнцiĭ Алtаĭѫ шi Хimалаĭѫ, еĭ аѫ окiĭ miчĭ, пърѫл негрѫ шi цеапън; лъкѫеск ѫn Лапонiа, Гренландiа, шi ѫn алtе църцĭ, шi сѫnt ѫn нѫmър ка ла 400 де miлioane.

Ѫ. 54. Каре оаmeнĭ аѫ фаца неагръ?

Р. Ачестiа сѫnt tоцĭ каре фак вiца еtiопiкъ; еĭ аѫ насѫл лаt шi бѫзеле marĭ, пър скѫрt, негрѫ шi крецѫ. Аст-фел сѫnt Арабiĭ, Кафрiĭ шi Аѫстралiĭ де аmiазъ zi, ка ла 80 де miлioane.

Ѫ. 55. Каре оаmeнĭ аѫ фаца фѫninцiniе?

Р. Тоцĭ ачеia че цiн де вiца maлаiезъ, каре се tраце де ла Хimалаĭѫ шi Малака; ачещiа аѫ нас лаt, гѫра mаре, пърѫл негрѫ, дес шi стѫфос. Аст-фел сѫnt Iндiенiĭ о mаре парtе, шi Аѫстралiĭ де аmiазъ ноапtе, ѫn нѫmър ка ла 32 де miлioane.

III.

Ꙟ. 56. Каре оamenĭ аȣ фаца галбенъ ші рошіеtікъ?

Р. Атерікаnіĭ; еĭ аȣ пър негрȣ ші цепос, нас tȣрtіt, ші сȣnt ꙟn нȣтър ка ла 12 тіліоане; ачещіа фак віца атерікаnъ.

Ꙟ. 57. Кът се zіче а фі нȣтърȣл попȣлацієĭ пъmꙟnteщĭ?

Р. Nȣтърȣл попȣлацієĭ пътꙟnteщĭ, се zіче а фі ка ла 964 тіліоане, 850 лімбĭ ші 5000 діалекtе. — Дinтр'ачест нȣтър де оamenĭ, ꙟntр'ȣn тinȣt, се наск ка ла 70 ші тор ка ла 63.

ДЕСПРЕ ФІІNЦЪ САȢ ІСТОРІА NАТȢРАЛЪ

Ꙟ. 58. Че нȣтіт фііnцъ?

Р. Фііnцъ нȣтіт tot че се поаtе гꙟnді. Фііnцеле сȣnt де дȣоъ фелȣрĭ: таtеріале, ші неmаtеріале. Фііnце mаtеріале, сȣnt ачелеа каре ле пȣtem кȣnoaще кȣ сітціріле поастре челе дінафаръ; іар нетаtеріале сȣnt ачелеа каре ле пȣtem кȣnoaще нȣтаĭ кȣ сітціріле поастре челе дін лъȣntрȣ.

Ꙟ. 59. Тоаtе фііnцеле mаtеріале кътe сȣnt пре пътꙟnt ші ꙟn пътꙟnt кȣт се ꙟтпарт?

Р. Тоаtе фііnцеле mаtеріале кътe сȣnt пре пътꙟnt ші ꙟn пътꙟnt се ꙟтпарт дȣпе фелȣріле лор ꙟn tреĭ ꙟтпъръцiĭ, прекȣт: I Ꙟтпъръціа плаnteлор саȣ а вецеtалелор. II Ꙟтпъръціа аnіталелор саȣ а віецȣіtoарелор. III Ꙟтпъръціа тinералелор саȣ а пътꙟntалелор.

Ачесtе tреĭ ꙟтпъръцiĭ се сȣбt-ꙟтпарт ꙟn класе, іар класеле ꙟn неатȣрĭ ші соіȣрĭ.

ꙟМПЪРЪЦІА ПЛАNТЕЛОР САꙊ А ВЕЦЕТАЛЕЛОР

ꙟ. 60. Каре фіінце се пꙊтъръ ꙟп ꙟтпъръціа плаптелор саꙋ а веџеталелор?

Г. ꙟп ꙟтпъръціа плаптелор се сокотеск тоате фіінцеле органіче каре ръсар, аꙋ ръдъчіпъ ꙟп пъмꙟnt, креск ші аꙋ сімціре; дар де ла ꙋп лок ла алтꙋл пꙋ се пот мꙋта.

ꙟ. 61. Кꙋм се ꙟтпарт плаптеле?

Р. Плаптеле се ꙟтпарт, дꙋпе асемъпареа лор чеа дінафаръ, ꙟп 5 класе: ꙟп класа I копачії, а II верзетꙋріле, а III ербꙋріле, а IV мꙋшкꙋріле, ші ꙟнтр'а V бꙋреції ші чꙋперчї.

ꙟМПЪРЪЦІА АNІМАЛЕЛОР САꙊ А ВІТЕЛОР.

ꙟ. 62. Каре фіінце се пꙊтъръ ꙟп ꙟтпъръціа аnімалелор?

Р. ꙟп ꙟтпъръціа аnімалелор се пꙋтъръ тоате фіінцеле къте аꙋ сꙋффларе ші мішкаре де ла ꙋп лок ла алтꙋл, кꙋм сꙋнт омꙋл, маїмꙋца, леꙋл, боꙋл, вꙋлтꙋрꙋл, калꙋл, шарпеле, фꙋрпіка ші алтеле. Аnімалеле се хръпеск ꙋпеле кꙋ карпе, іар алтеле пꙋмаї кꙋ веџетале саꙋ семінце.

Вітеле ші плаптеле ꙋпеле се пꙋмеск домеспіче, алтеле сълбатіче. Вітеле домесніче сꙋнт ачелеа, каре пꙋтꙟпдꙋ-ле омꙋл ꙟмблꙟnzі, ле креще ші ле ꙟнтребꙋінцеазъ маї де мꙋлте орї спре

фолосѹл съѹ, ші сѫnt ачестеа: боѹл, оаеа, капра, калѹл, гъіна, ші алтеле; селбатіче сѫnt ачелеа а кърора крещере ші споріре пѹ се ѫплеспеще де от, ші сѫnt: чербѹл, къпріоара, леѹл, тістрецѹл, tігрѹл, ші алтеле.

Ѫ. 63. Ѫn къte класе се събt-ѫтпарte ѫтпъръціа вітелор саѹ а апіталелор?

Р. Ѫтпъръціа вітелор се събt-ѫтпарte ѫn 6 класе.

Ѫ. 64. Каре апітале сѫnt ѫn класа I-а?

Р. Ѫn класа I-а сѫnt патрѹпеделе, прекѹт: таїтѹца, леѹл, калѹл, tігрѹл, чербѹл, ші алтеле. Патрѹпеделе ръсѹффлъ прін пльтѫні, аѹ сѫнџе рошѹ ші калд, пеле кѹ пър, ші трѹп кѹ оасе; се паск вії ші се хръпеск таі ѫntъѣ кѹ лаптеле тѹтеї лор; де ачееа се пѹтеск ші сѹгъtоаре.

Ѫ. 65. Каре апітале сѫnt ѫn класа II-а?

Р. Ѫn класа а II-а сѫnt сбѹрътоареле. Ачестеа се деосібеск де патрѹпеде, кѫчї еле се пот тішка де ла ѹn лок ла алтѹл прін сбѹраре, шерцере, саѹ съріре; еле аѹ ѫn лок де гѹръ кѹ дінцї ші бѹzе ѹn чок tаре ші аскѹціt; аѹ пѹтаї доаъ пічіоаре ѫнсоціte де доаъ арінї; ѫn лок де пър пепе ші фѹлцї; фак оаъ дін каре се паск пѹіі лор, дака пасъреа ле ѫпкълzеще кѹ кълдѹра трѹпѹлѹї еї неѫпчеtаt ѫntр'о време де 20 zіле. Пасъріле ка ші патрѹпеделе аѹ сѫнџе рошѹ ші калд, трѹп кѹ оасе, ръсѹффлъ прін пльтѫнї, ші пѹ віецѹеск нічї еле tоате ѫntр'ѹn кіп, кѫчї ѹнеле ѫшї каѹtъ храна лор пе ѹскаt, ші алтеле ѫn а-

пъ, ꙗр алтеле ꙟп апъ, ровіпъ ші бълтіш. Пептрꙋ ачеѩ се пꙋмеск ꙋпеле пъсърї де ꙋскат, ші алтеле пъсърї де апъ. Челе де ꙋскат сꙋпт: вꙋлтꙋрꙋл, корбꙋл, порꙋмбꙋл, кꙋркапꙋл, лішіца, ші алтеле. Кътре ачѣаста ꙋпеле се хръпеск кꙋ карпе сфъшіінд прада лор, прекꙋм: вꙋлтꙋрꙋл, еретꙋл, шоїмꙋл, бꙋфпіца ші алтеле, ші се пꙋмеск пасърї хръпітоаре; алтеле се хръпеск кꙋ семінце ші гъпгапії, ꙗр алтеле пꙋмаї кꙋ гъпгапії; дар челе маї мꙋлте пъсърї се хръпеск кꙋ семінце ші гъпгапії, ші фіе-каре аре міжлоаче ꙟплеспітоаре де а'шї добъпді храпа са.

Ꙟ. 66. Каре апімале сꙋпт ꙟп класа а III-а?

Р. Ꙟп класа а III-а сꙋпт амфібііле, амфібііле се деосібеск де патрꙋпеде прекꙋм ші де сбꙋрътоаре, фіінд къ аꙋ сꙟпџе рошꙋ ші рече; еле аꙋ ꙟп лок де оасе сгꙟрчїꙋ, ръсꙋффлъ прін плъмꙟпї, асемепѣа патрꙋпеделор ші сбꙋрътоарелор, дар де пръсіт маї тоате се пръсеск дін оаъ че се клоческ де кълдꙋра соарелꙋї. Іарпа аморцеск де фріг, дар прімъвара десморцінд-се де кълдꙋра соарелꙋї, лі се деспоаіе пелѣа чѣа веке. Амфібііле пꙋ пе сꙋпт атът де фолосітоаре прекꙋм пе сꙋпт алте апімале; ба ꙋпеле дінтр'ъпселе сꙋпт прімеждіоасе фіінд къ сꙋпт вепіпоасе. Ꙟнтре амфібії се пꙋмър шарпеле, крокоделꙋл, броаска, шопърла, ші алтеле. Дінтр'ъпселе ꙋпеле мерг, алтеле се тꙟръск; челе че се тꙟръск се пꙋмеск тꙟрътоаре.

Ꙟ. 67. Каре апімале сꙋпt ꙟп класа а IV-а?

Р. Ꙟп класа а IV-а сꙋпt пещії. Апімалеле ачестеї класе аꙋ сꙟпџе рошꙋ ші рече; аꙋ арііпіоаре де ꙟпоtаt, дар плъмꙟпї пꙋ аꙋ ші пічї къ аꙋ tребꙋіпцъ де еї, фіїпд къ пещії, tрънпдꙋ'шї сꙋффлеtꙋл, сорб апа ші о даꙋ ꙟаръ'шї пріп ꙋрекї афаръ. Пещії аꙋ оаъ каре се пꙋмеск ікре, дінtр'ачесtеа, пріп інфлꙋінца апії ші а аерꙋлꙋї ꙟп апъ, се паск пꙋії лор.

Пре пꙋціпї пещї сꙋпt каре паск пꙋії лор вії, ші'ї аплеакъ; асt-фел де пещї сꙋпt делфінꙋл ші кіtꙋл; делфінꙋл есtе чел маї ꙟꙋtе пеще, пꙋ пꙋмаї дінtре tоцї пещії, дар ші дінtре tоаtе апімалеле кꙋпоскꙋtе; ꙟпсъ кіtꙋл есtе чел маї маре апімал дінtре tоаtе къtе се креде а віецꙋі пе пъмꙟпt. Лꙋпцімеа кіtꙋлꙋї есtе де ла 60 пꙟпъ апроапе де 200 ꙋрме, ші гꙋра лꙋї есtе де 12 коцї де ларгъ. Ꙋп кіt де 60 ꙋрме tраџе 100 де мії де ока; карпеа лꙋї пꙋ се прецꙋеще, дар дін слъпіпа лꙋї се фаче ꙋпсоареа де пеще. Де ла кіt віпе ші осꙋл ачела каре се пꙋмеще ос де пеще. Пꙋtереа кіtꙋлꙋї прекꙋм ші а алtор пещї есtе ꙟп коадъ; кіtꙋл кꙋ коада поаtе рьсtꙋрпа ші стріка коръбії кът де марї.

Ꙟ. 68. Каре апімале сꙋпt ꙟп класа а V-а?

Р. Ꙟп класа а V-а сꙋпt інсекtеле саꙋ гъпгапііле. Інсекtеле аꙋ ꙟп лок де сꙟпџе ꙋп мꙋсt албꙋрію ші рече; аꙋ ла кап корпіце ка піще фіре де пър; аꙋ 6 пꙟпъ ла 100 пічіоаре; tрꙋпꙋл ле есtе кресtаt ші акоперіt кꙋ с коажъ вързоасъ ка кꙋ о плаtошъ. Ꙋпеле аꙋ 2 арііпї, алtеле 4,

алtеле сѫnt фъръ аріпї. Храпа лор ле есtе парtе дін веџеtале, парtе дін апітале. Мѫлці-теа інсектелор се креде а фі таї таре де кът а плаптелор. Пѫіерѣа лор ле есtе таї ла tоаtе дін оаъ, ші есtе де обще вредпікъ де бъгаре ꙟп сѣатъ; фіінд къ дінtр'ъпселе ѫпеле ꙟшї ашазъ оѫшоареле ꙟп пътꙟпt, алtеле пе tрѫпѫл алtор апітале вії, ші алtеле пе фрѫпzеле копачілор; ѣа де обще се веде къ tоаtе ꙟшї ашазъ оѫшоареле ꙟп асt-фел де локѫрї, ѫпде пѫіерѣа лор есtе таї сігѫръ, ші tребѫінчоаса храпъ а пѫілор таї апроапе ші таї ꙟпдесtѫлъ.

Асетепѣа прѣа таре тіраре адѫче ші фелѫріtа tрапсформаре саѫ префачере а інсектелор таї вꙟрtос а ачелора че аѫ аріпї, прекѫт а гъпдакѫлѫї, а флѫtѫрѫлѫї, а албіпеї, а тѫщі, а толіі ші алtеле. Ачесtѣа tоаtе, кънд ес дін оаъ се пѫтеск ларвъ ші тъпꙟпкъ фоарtе тѫлt; ꙗр дѫпе че кътъ-ва вреше креще ларва, ші'шї скітбъ пелѣа де вр'о кътe-ва орї, се префак ꙟпtр'ѫп пѫп саѫ пъпѫшъ. Ꙟпtр'ачѣасtъ фігѫръ рътъпе ші креще пꙟпъ кънд се фортѣазъ депліп інсектѫл, апоі есе дін коажа че'л ціпе ꙟпкіс, ꙟпчепе а ѫтбла, а оа ші ꙟп ѫртъ пере. Спре ексетплѫ ларва флѫtѫрѫлѫї есtе отіда че се паще дін оаъле лѫї; пѫпѫл лѫї есtе префъкѫtа ларвъ, каре ꙟпtр'ѫп гетѫлец тъtос че се пѫтеще ші гогоашъ, се веде ꙟп форта ѫпѫї боб; дін каре песtе кътъ-ва вреше се фаче флѫtѫрѫл. Ачесtа сбоаръ кътъ-ва вреше ꙟпкоаче ші ꙟпколо, фаче о тѫлціте де

оаъ ші піере. Аст-фел де трансформаре аре ші албіна: ларва албінеї есте ѫн вієрме алб че се фаче ꙟтр'о гъѫрєа а фагѫрѫлѫї дінтр'ѫн оѫ де маткъ; іар пѫпѫл еї есте ларва префъкѫтъ ꙟн формъ де албінъ.

Ѫн стѫп аре треї фелѫрї де албіне, адікъ: о маткъ, о мѫлціме де албіне лѫкрътоаре, ші ѫн нѫмър мік де трънторї. Біне ар фі кънд ар фі ші ꙟнтре оамені маї пѫціні трънторї, дар маї мѫлте албіне; атѫнчї негрешіт ар фі ꙟн лѫме маї мѫлтъ мієре ші чіаръ; атѫнчї н'ар фі атътєа фъръ-де-леџї саѫ пъкате, ші прін ѫрмаре нічї ар требѫі атътєа пѫшкърії.

ꙟ. 69. Каре анімале се нѫмъръ ꙟн класа а VI-а?

Р. ꙟн класа а VI-а се нѫмъръ вермії. Вермії ꙟнкъ аѫ ꙟн лок де сꙟнџе рошѫ ѫн мѫстѫ албѫріѫ прекѫм аѫ ші інсектеле. Аѫ трѫп'моале фъръ оасе, фъръ аріпї ші фъръ пічіоаре. Мішкарєа лор де ла ѫн лок ла алтѫл о фак орї прін тꙟрꙟре орї прін съріре. ꙟнтре вермї се нѫмъръ ліпітоарєа, рꙟма, мелкѫл ші фелѫріта мѫлціме а скоїчілор саѫ а конхілелор. Ачесте дін ѫрмъ тръеск ꙟнтр'ѫн гіок че'л норт тот-д'аѫна кѫ сіне орї ѫнде се тꙟръск.

а III-а ꙟМПЪРЪЦІА МІНЕРАЛЕЛОР.

ꙟ. 70. Каре фііндє сѫнт ꙟн ꙟмпъръціа мінералелор?

Р. ꙟн ꙟмпъръціа мінералелор се нѫмъръ тоате фіінделе матеріале, каре нѫ'шї аѫ ꙟнфііндарєа

нічї прін пащере нічї прін ръсъріре, чі прін компȣнере дін maї mȣлtе пърцї че се афлъ ꙟн сꙟнȣл пъmꙟнtȣлȣї. Мінералеле н'ар фі сȣпȣсе стрікъчȣнеї саȣ періреї, дака нȣ ле ар десфі-інца інфлȣінца аерȣлȣї, а апеї, а фокȣлȣї ші а алtор materії.

Ꙟ. 71. Кȣm се ꙟmпарt mінералеле?

Р. Мінералеле се ꙟmпарt ꙟн 4 класе: ꙟн класа I-а се сокоtеще пъmꙟнt ші петре; ꙟн а II-а са-рѣа, ꙟн а III-а mінералеле арзъtoаре ші ꙟн а IV-а mеtалеле.

Ꙟ. 72. Каре mінерале се нȣmеск пъmꙟнt ші пе-tре?

Р. Тоаtе ачелеа каре нічї апа нȣ поаtе съ ле ꙟm-moaіе, нічї фокȣл съ ле tопеаскъ.

Ꙟ. 73. Каре mінерале се нȣmеск саре саȣ съре-tȣрї?

Р. Тоаtе ачелеа каре ꙟн фок нȣ се tопеск, дар ꙟн апъ се tопеск, ші аȣ ȣн гȣсt аспрȣ ші ютe.

Ꙟ. 74. Каре mінерале се нȣmъръ ꙟнtре съреtȣрї?

Р. Ꙟнtре съреtȣрї се нȣmъръ: сарѣа, џеперігȣл, піаtра-акръ, віtріолȣл, сіліtра ші алtеле.

Ꙟ. 75. Каре mінерале се нȣmеск арзъtoаре?

Р. Тоаtе ачелеа каре ард кȣ флакъръ саȣ фър'де флакъръ, даȣ фȣm ші mірос греȣ.

Ꙟ. 76. Каре сꙟнt mінералеле арзъtoаре?

Р. Пȣчоаса, пъкȣра, кърбȣнії де піаtръ ші алtеле.

Ꙟ. 77. Каре mінерале се нȣmеск mеtале?

Р. Тоаtе ачелеа каре ꙟн фок се tопеск, ші бъtън-дȣ-ле кȣ чокапȣл се ꙟнtінд.

Ꙟ. 78. Каре minерале се пътъръ ꙟntре metaле?

Р. Ꙟntре metaле се пътъръ: Платina, аꙋрꙋл, арџintꙋл, плꙋmбꙋл, арџintꙋл-віꙋ (mеркꙋріꙋл), прекꙋm ші арсеnікꙋл, каре есte оtрава чѣа maї кꙋmплітъ, ші алtеле.

Ꙟ. 79. Кꙋm се сꙋбt-ꙟmпарt metaлеле?

Р. Metaлеле се сꙋбt-ꙟmпарt ꙟn metaле скꙋmпе ші metaле де рꙟнд.

Ꙟ. 80. Каре metaле се пꙋmеск metaле скꙋmпе?

Р. Metaлеле скꙋmпе се пꙋmеск: платina, аꙋрꙋл ші алtеле.

Ꙟ. 81. Кꙋm есte платina?

Р. Платina есte metaлꙋл чел maї греꙋ ші maї апевое де topit; еа се гъсеще maї кꙋ сѣamъ ꙟn Аmеріка ꙟn бъї де аꙋр прекꙋm ші ꙟn рꙟꙋрї.

Ꙟ. 82. Каре есte metaлꙋл чел maї греꙋ дꙋпе платinъ?

Р. Аꙋрꙋл есte дꙋпе платinъ metaлꙋл чел maї греꙋ.

Ꙟ. 83. Кꙋm есte аꙋрꙋл?

Р. Аꙋрꙋл есte фоарtе moале, ші ка съ се факъ діntр'ънсꙋл фелꙋріtе лꙋкрꙋрї ші скꙋле, tребꙋе съ се аmесtече кꙋ алtе metaле, ка съ і се дѣа tребꙋinчioаса вꙟрtошіmе, ші се фіе ші maї tраїnік.

Ꙟ. 84. Ꙋnде се гъсеще аꙋрꙋл?

Р. Аꙋрꙋл, прекꙋm ші алtе metaле, се гъсеще ꙟn mꙋнції аmесtекаt кꙋ алtе metaле; кътe о датъ се гъсеще ші кꙋраt, ші ачесtа есte аꙋрꙋл чел maї бꙋн. Дin mꙋнції се скоаtе аꙋрꙋл кꙋ mꙋлtъ осtенѣлъ ші прimеждіе де віаць. Аꙋрꙋл чел аmесtекаt кꙋ алtе metaле се лъmꙋреще саꙋ се кꙋръць де еле prin фок ꙟn topitoаре.

ꙟ. 85. Ꙋнде сꙋnt челе maĭ ꙟncemnate бъĭ де аꙋр а ле Еꙋропіĭ?

Р. Челе maĭ ꙟncemnate бъĭ де аꙋр але Еꙋропіĭ сꙋnt ꙟn Ꙋнгаріа ші Трансілванiа. Ꙟn Трансілванiа сꙋnt ші бъĭ де арџіnt ші де фер фоарtе богаte.

ꙟ. 86. Кꙋm ecte арџіntꙋл?

Р. Арџіntꙋл ecte maĭ вꙟрtoc де кът аꙋрꙋл, ші дꙋпе аꙋр ecte чел maĭ mлъдіос metaл, ші лꙋкръндꙋ-се се amecteкъ ші ел кꙋ алte metaле де рънд.

ꙟ. 87. Сꙋпъръ рꙋџіna пе metaлеле челе скꙋmпе?

Р. Пе metaлеле челе скꙋmпе нꙋ ле сꙋпъръ nічĭ рꙋџіna nічĭ аерꙋл.

ꙟ. 88. Каре сꙋnt metaлеле челе де рънд?

Р. Metaлеле челе де рꙟнд сꙋnt: арата, ферꙋл, косіtорꙋл, арџіntꙋл-віꙋ ші алtеле.

ꙟ. 89. Че се лꙋкреазъ діn арать?

Р. Діn арать се лꙋкреазъ фелꙋ де фелꙋ де лꙋкрꙋрі, прекꙋm: kazane, кълдърі, tіnџірі ші алte васе maĭ mꙋлtе. Арата intръ maĭ обічнꙋіt ла amecteкътꙋра аꙋрꙋлꙋĭ ші а арџіntꙋлꙋĭ.

ꙟ. 90. Че tребꙋе съ не ꙟncemnъm деспре арать ла ꙟntребꙋінцареа еĭ?

Р. Требꙋе съ не ꙟncemnъm къ арата кокледе фоарtе лесне, ші фіінд кокләала еĭ фоарtе оtръвіtoаре, пеntрꙋ ачеа tot omꙋл каре ꙟшĭ юбеще віаца ші сънъtatea, tребꙋе съ фіе кꙋ mаре ꙟнгріжіре кънд ꙟntребꙋінцеазъ васе де арать, ші ꙟntребꙋінцъндꙋ-ле се фіе tot-д'аꙋна косіtорite фоарtе біне, ші че се пꙋне ꙟntр'ънселе,

съ пꙋ се ціе мꙋлт, маї алес сърътꙋрї ші акрітꙋрї; фіінд къ сърътꙋра ші акрітꙋра фак ка арата съ коклеаскъ маї кꙋрѫнд ші маї мꙋлт. Арата аместекатъ кꙋ коситорꙋ се пꙋмеще бронz ші ачіоае. Еа асеменеа се скоате дін мꙋнції.

Ѣ. 91. Каре есте металꙋл чел маї фолоситор?

Р. Чел маї фолоситор метал есте ферꙋл: лꙋкрꙋріле че се фак дінтр'ънсꙋл сѫнт преа кꙋпоскꙋте тꙋтꙋлор.

Ѣ. 92. Кꙋм се пꙋмеще ферꙋл чел маї кꙋрат ші маї вѫртос?

Р. Ферꙋл чел маї кꙋрат ші маї вѫртос се пꙋмеще оцелꙋ. Дін оцел требꙋе съ се факъ тоате лꙋкрꙋріле ацере ші аскꙋціте, каре ле ѫнтребꙋінцъм ка съ тъеім чева.

Ѣ. 93. Кꙋм есте плꙋмбꙋл?

Р. Плꙋмбꙋл есте фоарте моале. Кꙋ ел пе фолосім асеменеа ла мꙋлте требꙋінце; дар пе лѫпгъ тоате фолоаселе че пе адꙋче, пе поате адꙋче ші вътъмаре фоарте прімеждіоасъ; фіінд къ дін ел се фаче отрава че се пꙋмеще zахар де плꙋмб. Кꙋ ачеастъ отравъ мꙋлції кѫрчꙋмарї ѫншелъторї ші връжмашї віецїї омепещї, аместекѫнд'о ѫп він ка съї деа фацъ маї фрꙋмоасъ ші гꙋст маї бꙋп, 'шї аꙋ отрьвіт мꙋщерії.

Ѣ. 94. Кꙋм есте коситорꙋл?

Р. Коситорꙋл есте фоарте млъдіос. Лꙋкрꙋріле че се фак дінтр'ънсꙋл пе сѫнт де-обще кꙋпоскꙋте. Кꙋ коситорꙋл се споеск васеле де фер ші де арамъ, ка съ се ѫмпіедече коклеала арамії чеа отръвітоаре.

Ѫ. 95. Кѫm ecte арџintѫл-віѫ?

Р. Арџintѫл-віѫ єcte кѫргътор, ші пѫmaĭ џерѫл чел mаĭ mаре ѫл стрѫпџе ші'л ѫпвѫрtошазъ atъt, ѫп кът съ се поатъ бate кѫ чокапѫл; ел се ѫпtребѫinџєазъ ла оглinzĭ, бароmetре ші termometре. Арџintѫл-віѫ intръ ші ла докtорії, mаĭ вѫрtос ла боалеле челе prіmeждіоасе, ѫntребѫinџъндѫ-се кѫ фоарtе mаре бъгаре де сєamъ, къчĭ алmintрелєа адѫче болпавѫлѫĭ mаĭ mаре prіmeждіе де кът ѫĭ ecte боала де каре пътimeще. Пentрѫ ачєа аст-фел де докtоріе гъtitъ дin арџintѫл-віѫ, с'о ѫntребѫinџeze чine-ва пѫmаĭ де-ла докtор, ші пѫmаĭ atѫпчĭ къпд zіче докtорѫл.

Сфѫршit.

